การสอนอย่างสร้างสรรค์ (Teaching Creatively) กับการสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์ (Teaching for Creativity): สองแนวทางสู่การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน

อาจารย์ ดร.นพรัตน์ ศรีเจริญ
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การจัดการศึกษาในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนมากขึ้น ส่งผลให้บทบาทของครูมิได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดความรู้ แต่ครูจำเป็นต้องทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ตลอดจนเป็นต้นแบบของการคิดและการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนในบริบทดังกล่าว นักวิชาการได้จำแนกแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ออกเป็น 2 แนวทางสำคัญที่มีความสัมพันธ์กัน ได้แก่ การสอนอย่างสร้างสรรค์ (Teaching Creatively/Creative Teaching) และการสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์ (Teaching for Creativity/Teaching Creativity) (Jeffrey & Craft, 2004; Palaniappan, 2009) แม้ทั้งสองแนวทางจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน แต่ต่างมีเป้าหมายร่วมกันในการสร้างเงื่อนไขและประสบการณ์การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน ทั้งนี้ การสร้างเงื่อนไขดังกล่าวควรคำนึงถึงความแตกต่างด้านประสบการณ์ ภาษา ความพร้อม และทรัพยากรของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนมีโอกาสเข้าถึงและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มตามศักยภาพ

การสอนอย่างสร้างสรรค์ (Teaching Creatively) มุ่งเน้นที่ความสามารถของครูในการออกแบบและดำเนินการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่แปลกใหม่ ยืดหยุ่น มีจินตนาการ และเหมาะสมกับบริบท เพื่อกระตุ้นความสนใจ และแรงจูงใจของผู้เรียน ตลอดจนทำให้การเรียนรู้มีความหมาย เชื่อมโยงกับประสบการณ์จริง และมีชีวิตชีวามากขึ้น (Zulkifli et al., 2022) โดย Cremin (2009) อธิบายว่า การสอนในลักษณะดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการนำวิธีการที่เต็มไปด้วยจินตนาการ และความคิดริเริ่มมาใช้เพื่อยกระดับทั้งความน่าสนใจ และประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้ จึงมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับบุคลิกภาพ ความยืดหยุ่นทางความคิด และความคิดสร้างสรรค์ของครูผู้สอนเอง ในทำนองเดียวกัน Palaniappan (2009) เสนอว่า การสอนอย่างสร้างสรรค์เกิดจากการที่ครูนำองค์ประกอบ และกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ของตนเองมาบูรณาการเข้ากับการออกแบบกลยุทธ์และกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมิได้จำกัดอยู่เพียงการใช้เทคนิคที่แปลกใหม่ แต่รวมถึงความสามารถในการปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา ผู้เรียน และสถานการณ์

ในขณะที่ การสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์ (Teaching for Creativity) เปลี่ยนจุดเน้นจาก “ความสร้างสรรค์ของวิธีการสอนของครู” ไปสู่ “การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน” โดยตรง กล่าวคือ เป็นการ

จัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดอย่างหลากหลาย ตั้งคำถาม สำรวจความเป็นไปได้ เสนอแนวคิดใหม่ และพัฒนาความคิดของตนเอง (Beghetto, 2021) ครูจึงมีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยต่อการแสดงความคิดเห็น เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนมีอิสระทางความคิด และสนับสนุนให้กล้าทดลองและเรียนรู้จากแนวคิดที่แตกต่าง (Davies et al., 2013) เนื่องจากความคิดสร้างสรรค์สามารถได้รับการส่งเสริมผ่านประสบการณ์และกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม (Scott et al., 2004) ในทางปฏิบัติ การสอนลักษณะนี้จึงมักใช้กิจกรรมที่เปิดกว้าง และมีคำตอบได้หลากหลาย เช่น การให้ผู้เรียนแต่งตอนจบของนิทานที่คุ้นเคยขึ้นใหม่ เพื่อฝึกการคิดริเริ่มและการสร้างทางเลือก (Palaniappan, 2009) อย่างไรก็ตาม หัวใจสำคัญของการสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์ไม่ได้อยู่ที่ความแปลกใหม่ของผลงานเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่กระบวนการที่ผู้เรียนใช้ในการสร้าง สำรวจ พัฒนา และคัดเลือกแนวคิด ดังนั้น การมอบหมายให้ผู้เรียนสร้างผลงานที่ดูสร้างสรรค์เพียงอย่างเดียวจึงอาจยังไม่เพียงพอ หากผู้เรียนไม่ได้รับโอกาสให้ฝึกกระบวนการคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ

แนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาใช้จัดโครงสร้างกระบวนการคิดดังกล่าว คือ กระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving: CPS) ซึ่งอาศัยการทำงานร่วมกันของ การคิดแบบอเนกนัย (Divergent Thinking) และการคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) (Treffinger, 1995) โดยการคิดแบบอเนกนัยช่วยให้ผู้เรียนสร้างและสำรวจแนวคิดหรือทางเลือกที่หลากหลายโดยไม่รีบด่วนตัดสิน ขณะที่การคิดแบบเอกนัยช่วยให้ผู้เรียนพิจารณา เปรียบเทียบ ปรับปรุง และคัดเลือกแนวคิดที่เหมาะสม (Lim & Han, 2020; Wigert et al., 2024) กระบวนการทั้งสองจึงช่วยให้ผู้เรียนมิได้เพียงสร้าง “ผลงานที่สร้างสรรค์” แต่ได้ฝึก กระบวนการคิดสร้างสรรค์ ตั้งแต่การสร้างความเป็นไปได้ การพัฒนาแนวคิด ไปจนถึงการตัดสินใจเลือกแนวทางของตนเอง

Jeffrey และ Craft (2004) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการสอนอย่างสร้างสรรค์กับการสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์โดยประยุกต์กรอบแนวคิดของ Woods (1990) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ความเกี่ยวข้องเชื่อมโยง (Relevance) ความรู้สึกเป็นเจ้าของการเรียนรู้ (Ownership) การมีอำนาจควบคุมหรือมีส่วนกำหนดการเรียนรู้ (Control) และความเป็นนวัตกรรม (Innovation) องค์ประกอบเหล่านี้สะท้อนว่าการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนมิได้เกิดจากกิจกรรมที่มีความแปลกใหม่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเห็นความหมายของสิ่งที่เรียน มีส่วนร่วมในการกำหนดการเรียนรู้ และได้รับโอกาสในการทดลอง พัฒนา และตัดสินใจเกี่ยวกับแนวคิดของตนเอง

ตัวอย่างเช่น ในกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนออกแบบ “สัตว์ในจินตนาการ” การสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์มิได้เริ่มต้นจากการให้ผู้เรียนสร้างผลงานที่แปลกใหม่ในทันที แต่เริ่มจาก การสอนอย่างสร้างสรรค์ของครู (Teaching Creatively) ในการออกแบบประสบการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีฐานความรู้และมองเห็นรายละเอียดที่สามารถนำไปใช้

สร้างแนวคิดต่อได้ ครูอาจใช้เกมการสังเกต เกมทายลักษณะสัตว์ การจัดหมวดหมู่ภาพ การเปรียบเทียบ หรือการตั้งคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้เรียนได้สังเกต เปรียบเทียบ และจำแนกลักษณะของสัตว์ เช่น รูปร่าง อวัยวะ การเคลื่อนไหว ที่อยู่อาศัย อาหาร และการปรับตัว แทนการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับสัตว์แต่ละชนิดเพียงอย่างเดียว เมื่อผู้เรียนมีฐานความรู้ที่เพียงพอ ครูจึงนำ กระบวนการคิดสร้างสรรค์ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้ การคิดแบบอเนกนัย (Divergent Thinking) เพื่อสร้างความเป็นไปได้ที่หลากหลาย เช่น การผสมผสานลักษณะของสัตว์หลายชนิด การจินตนาการว่าสัตว์จะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างไร หากอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ หรือการคิดหน้าที่ใหม่ให้กับอวัยวะบางส่วน จากนั้นผู้เรียนจึงใช้ การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) เพื่อเปรียบเทียบ พิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวคิด ก่อนเลือกและพัฒนาเป็นสัตว์ในจินตนาการของตนเอง

ในลักษณะนี้ การสอนอย่างสร้างสรรค์ของครูจึงเป็นฐานที่นำไปสู่การสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์ (Teaching for Creativity) กล่าวคือ ครูมิได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพียงเพื่อทำให้บทเรียนน่าสนใจ แต่ใช้เพื่อออกแบบเงื่อนไข ฐานความรู้ และกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ด้วยตนเอง เมื่อผู้เรียนได้สร้างทางเลือก เชื่อมโยง ทดลอง พัฒนา และตัดสินใจเกี่ยวกับแนวคิดของตน การเรียนรู้จึงเปลี่ยนจากเพียง “การเรียนด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์” ไปสู่ “การเรียนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์” อย่างแท้จริง ดังนั้น ผลงาน “สัตว์ในจินตนาการ” จึงมิใช่เพียงผลงานปลายทาง แต่เป็นผลจากกระบวนการคิดสร้างสรรค์ที่ครูออกแบบและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนอย่างเป็นระบบ

ตัวอย่างกิจกรรมดังกล่าวยังสะท้อนองค์ประกอบของ Jeffrey และ Craft (2004) ได้อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างความรู้เกี่ยวกับลักษณะและการปรับตัวของสัตว์กับภารกิจการออกแบบสัตว์ในจินตนาการ (Relevance) ได้พัฒนาแนวคิดและผลงานในแบบของตนเอง (Ownership) มีสิทธิเลือกคุณลักษณะ ตัดสินใจ และกำหนดทิศทางของผลงาน (Control) และมีโอกาสผสมผสานหรือสร้างคุณลักษณะใหม่ที่แตกต่างจากสิ่งที่มีอยู่เดิม (Innovation) จึงเห็นได้ว่า การสอนอย่างสร้างสรรค์ การสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ และกระบวนการคิดสร้างสรรค์มิได้แยกออกจากกัน หากแต่ทำหน้าที่สนับสนุนกันตลอดกระบวนการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป การสอนอย่างสร้างสรรค์และการสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์มีจุดเน้นแตกต่างกันแต่มีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน โดยการสอนอย่างสร้างสรรค์เน้นความคิดและวิธีการจัดการเรียนรู้ของครู หรือ “ครูสร้างสรรค์วิธีการเรียนรู้” ขณะที่การสอนเพื่อความคิดสร้างสรรค์เน้นกระบวนการและประสบการณ์ของผู้เรียน หรือ “ผู้เรียนได้ใช้และพัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์” อย่างไรก็ตาม ทั้งสอง

แนวทางมิได้แยกออกจากกัน แต่มีความสัมพันธ์เชิงเกื้อหนุนและพึ่งพากัน กล่าวคือ ความสร้างสรรค์ของครูทำหน้าที่สร้างเงื่อนไขและโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจ สร้างทางเลือก ทดลอง พัฒนา และตัดสินใจเกี่ยวกับความคิดของตนเอง ขณะเดียวกัน เป้าหมายในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนก็เป็นตัวกำหนดทิศทางในการออกแบบการเรียนรู้ของครู

รายการอ้างอิง

Beghetto, R. A. (2021). Creative learning in education. In M. L. Kern & M. L. Wehmeyer (Eds.), *The Palgrave handbook of positive education* (pp. 473–491). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64537-3_19

Cremin, T. (2009). Creative teachers and creative teaching. In A. Wilson (Ed.), *Creativity in primary education* (2nd ed., pp. 36–46). Learning Matters.

Davies, D., Jindal-Snape, D., Collier, C., Digby, R., Hay, P., & Howe, A. (2013). Creative learning environments in education—A systematic literature review. *Thinking Skills and Creativity, 8*, 80–91. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2012.07.004

Jeffrey, B., & Craft, A. (2004). Teaching creatively and teaching for creativity: Distinctions and relationships. *Educational Studies, 30*(1), 77–87. https://doi.org/10.1080/0305569032000159750

Lim, C., & Han, H. (2020). Development of instructional design strategies for integrating an online support system for creative problem solving into a university course. *Asia Pacific Education Review, 21*(4), 539–552. https://doi.org/10.1007/s12564-020-09638-w

Palaniappan, A. K. (2009, March 24–26). *Creative teaching and its assessment* [Paper presentation]. 12th UNESCO-APEID International Conference: Quality Innovations for Teaching and Learning, Bangkok, Thailand.

Scott, G., Leritz, L. E., & Mumford, M. D. (2004). The effectiveness of creativity training: A quantitative review. *Creativity Research Journal, 16*(4), 361–388. https://doi.org/10.1080/10400410409534549

Treffinger, D. J. (1995). Creative problem solving: Overview and educational implications. *Educational Psychology Review, 7*(3), 301–312. https://doi.org/10.1007/BF02213375

Wigert, B. G., Murugavel, V. R., & Reiter-Palmon, R. (2024). The utility of divergent and convergent thinking in the problem construction processes during creative problem-solving.

Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts, 18(5), 858–868. https://doi.org/10.1037/aca0000513

Zulkifli, H., Tamuri, A. H., & Azman, N. A. (2022). Understanding creative teaching in twenty-first century learning among Islamic education teachers during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Psychology, 13*, 920859. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.920859